

Софі ОКСАНЕН НОРМ

«Один»

Якщо все буде добре, у серпні зможемо насолоджуватися смачною їжею та здоровим сном, турбуватися лише про відпочинок. Змалюємо собі майбутнє, в якому ти отримаєш все, про що навіть і мріяти не наважувалася. Тоді моя місія буде виконана, і платою за твоє нове життя буде не жалкувати про мене.

Після похорону ніщо вже не було таким, як раніше, хоча Норма хотіла завірити себе в протилежному, залишаючи позаду гостей та прослизавши на стежку, що вела до сходинок кладовища. Мати б не образилася на те, що вона вже замовила таксі. На інше Норма не звертала увагу: напівзнайомі родичі, інтриги спадкоємців та доля будинку Наакка, в якому між карельськими пиріжками та бутербродами прорізалися спряжені бабусею із власних спогадів зауваження. Вона зараз з радістю залишить весь цей фарс та повернеться до буденного життя, відразу зайнявшись вирішенням питань, пов'язаних зі смертю матері. Нарешті завершиться уникнення всього, що її нагадує. Вона вже не буде запізнюватися на роботу — поїде на

таксі, а не на метро, та не розридається, коли залізні вістря гребінця заплутаються у волоссі. Вона не забуватиме достатньо їсти та пити, і не відмовиться від звичного життя, яке вони з мамою разом збудували такими величезними зусиллями, і яке зараз руйнується повністю. Вона готова, як зазвичай, йти на роботу вже наступного ранку: ідеально випрасувана сорочка, в сумочку покладені дитячі масла для укладки волосся, «діазепам» та «постафен» для заспокоєння думок і тіла, а на дні валізи дорожня версія спрею для волосся «Елнетт». Він має запах нормального робочого дня і ним користуються жінки, життя яких організоване і впорядковане; саме такою вона почне бути.

Натягнувши на себе панцир, щоб пережити новий день, вона піде пішки на стацію метро «Сьорнеінен». Влившись у потік людей, дозволить ескалатору вести себе на платформу, потім у тунель метро, як будь-якого іншого дня. Потік повітря гойдатиме подоли спідниць, люди сидітимуть у своїх телефонах та читатимуть безкоштовні газети, і ніхто з них вже більше не згадає про трагедію, яка трапилася на тому самому пероні. Лише вона буде думати і буде готова зустріти атмосферу метушні на роботі, яка продовжувалася вже місяцями через переговори про співробітництво; і вона зрозуміє, що в житті більше нічого не зупинилося, окрім серця її мами.

Таксі не було. Норма обперлася об огорожу цвинтаря та для полегшення свого стану надала «бензодіазепінові» та «скополамінові» владу формувати зараз «басейн» її буття. Вона вже протверезіла від похорону. Вона не чула ані брехливі співчуття, ані лицемірні жалісливі емоційні слова. У неї не запаморочилося в голові, і не нудило, і не було паніки, хоча деякі підходили дуже близько й обіймали. Вона поводитися, як примірна дівчинка, і нарешті була готова скинути сонячні окуляри, які почали сушити носа і відбивати виступаючий піт, але, як тільки вона проштовхнула їх до своєї сумочки, до неї підійшов незнайомий чоловік виразити свої співчуття.

Норма знову натягнула окуляри. Сльози ще не встигли висохти.

— Інші хотіли б вже просуватися далі.

Норма попрямувала в бік ресторану, де відбувалися поминки, і схопивши край капелюха, стягнула його з голови. Чоловік не пішов, а потягнувся за її рукою. Норма не відповіла на його жест, їй було не до спілкування із незнайомцем. Однак чоловік не розгубився і сам схопив долоню Норми.

— Виконавчий директор Ламберт, — представився чоловік. — Макс Ламберт. Старий друг Вашої матері.

— Не пам'ятаю, щоб вона колись про Вас говорила.

— А Ви матері про всіх своїх друзів розповідали? — засміявся чоловік. — Це було давно. У нас з Анітою було багато пригод у дитинстві.

Норма вивільнила свою руку. Його хватка відлунювала у пальцях, наче проти бажання зроблене клеймо на шкірі, і він використовував минулий час, говорячи про маму. Це звучало неправильно. Норма ще перебувала в іншій реальності, да і чоловік не був схожий на неньчиного друга. Життя Норми та Аніти Росс було відокремленим, а соціальні контакти обмежувалися колом співробітників. Вони чудово знали невелике коло знайомих одна одної. Цей чоловік туди не входив.

Волосся у нього було зачесане назад. Щось у вигляді видавало його вік. Зморшки піддалися сильному впливу проміння сонця, а мішки під очима сильно тиснули на очі. Прослідковувалося серйозне вживання горілки, а засмага покрила пошарпані кров'яні судини. Випите напередодні пиво тхнуло, змішавшись із потом, стікаючим зі скронь. На чоловікові був одягнений вчорашній костюм, коліна були мішкуваті, весь його зовнішній вигляд був обвислим та погано вписувався у гробовий спокій хвойних дерев, не дивлячись на те,

що говорив він ввічливо; костюм, до речі, був чорний, а тканина виглядала дорогою. Лосьйон після гоління був свіжий, марки «Коурос», він очевидно не простояв роками у нього на полиці, а шампунь такий, який використовують у перукарнях. На цьому тлумачення Норми зупинилося. Її ніс заклало від ліків та суму. Протинудотні пластирі за вухами качали «скополамін» в судини рівномірно. Вона не змогла прочитати чоловіка детальніше. Побачивши його хвостик із слабкого кудрявого закрученого у штопор волосся, вона почала непокоїтися та дивитися час на мобільному телефоні, бо машина вже мала приїхати. Чоловік дістав зі свого карману сонячні дзеркальні окуляри та натягнув їх на голову.

— Можу запропонувати Вас підвезти?

— Ні, дякую, таксі ось-ось приїде.

Сміхом нагадуючи гравця, він підсунувся до неї дуже близько. Щось у його голосі звучало, ніби говір тих блазнів, котрі завжди вирізняються серед балаканини численних туристів, голосніші за інших, та які розповідають свої анекдоти, з яких сміються навіть тоді, коли не до всіх вони доходять.

— Було б добре якнайшвидше зв'язатися. Я буду займатися вирішенням сумних справ, щоб Ви могли продовжувати своє життя.

Чоловік дістав візитівку із футляра, темні плями на якому видавали те, що він міг бути срібним, та поклав свою картку в Нормину руку. Ланцюг, що крутився на зап'ястку, виблискував на сонці. Він, напевне, виграв цей футляр у грі в карти, або вкрав — кінематографічні варіанти продовжували виринати в Норминій голові. Чоловік не міг бути її батьком замість Рейо Росса, бо мама не була такою людиною, яка не розповіла б про можливе існування у Норми братів або сестер. Чоловік помилився з похороном.

Маргіт подзвонила, коли таксі вже було біля району Каллію. Норма відповіла після шостого сигналу. Візитівка Ламберта лежала на колінах, і жінка клацала її куточки, схиляючись до ідеї повернутися назад. Картон картки був в'юнкий та дорогий, колір — кремовий, літери — золоті. Не вистачало його посади та адреси. Подумавши трохи, Норма спитала у тітки, чи не пригадує вона ім'я Макса Ламберта.

Ім'я не мало жодного відголоску в пам'яті Маргіт. Отже, висновок Норми, що він прийшов не на той похорон, був правильний, і вона вже опускала скло в машині, щоб віддати картку на милість вітру.

— Почекай, ти маєш на увазі екс-чоловіка Хелени? — спитала Маргіт.

Норма здригнулася. Вона достатньо сильно заспокоїла себе для похорону. Тому і не змогла поєднати все між собою: у маминої найкращої подруги було таке саме прізвище, як і у чоловіка, який представився напередодні.

— З якого це дива Макс Ламберт прийшов би на похорон Аніти Росс? — спитала Маргіт. — Це неможливо.

— Я бачила його раніше. А зараз його там немає?

— А ти не пам'ятаєш, з якої причини Хелена та Ламберт розлучилися? Твоя мати ні за що у світі не хотіла б бачити цього чоловіка тут.

На фоні розмови звучала заспокоююча проповідь священника та дзеленькання тарілок. До того, як Маргіт почула ім'я Ламберта, її голос був гірким, а тепер він відбивав стурбованість. Вона говорила про Хелену шанобливо, наче мама могла почути їхню розмову, і на якусь мить ненька знову була живою, в цій розмові, яка все ще дотримувалася її бажань. Ніхто інший не говорив про Хелену так, як мати.

— З тих років вийшло пару хороших дітей, а все інше — лише горе. Уяви собі, через що пройшла та жінка.

Маргіт зробила маленький ковток чогось, стакан задзвенів.

— Забудь все це, ти помилилася.

Чудернацький чоловік Хелени. Мати не могла терпіти, коли Хелену ображали, однак вона не говорила про те, щоб піти і провідати її. Хоча, за останній рік вона-таки бувала в місті Куопіо частіше, ніж раніше, і Нормі залишалося лише здогадуватися про стан Хелени. Вона ніколи про це не питала. Середовище лікарні завжди наводить на думку про те, що долі у всіх різні, і вона досить багато чула про них від мами. Це пригнічувало. Хоча сама Норма не була знайома з Хеленою, вона не пам'ятала, чи взагалі колись її бачила. Тільки зараз вона зрозуміла, що не отримала від Маргіт підтвердження, що Хелену сповістили про мамину смерть, та чи їй достатньо добре роз'яснили ситуацію.

— Від цих друзів лише одні прикросці.

— Друзів... Яких друзів?

Маргіт знову почала прискорюватися, але «діазепам» уповільнив артикуляцію слів та заповнив рот титки ватою. Тоді Норма подумала, чи у змозі ще Маргіт впізнати Ламберта. Чоловік відправився у Швецію разом із Рейо Россом десятки років тому і ніхто цю парочку не бачив у селищі Наакка з тих пір. Вони не приїхали навіть на похорони власних батьків.

— Ти маєш на увазі Рейо? У Рейо Росса є родичі? Може Ламберт приїхав з кимось із Россів?

— Росс? Не сміши! Було та загуло. Нічого туди копати.

Тітка скоріш за все була права. Мама подумала б так само. Вона хотіла тримати тих людей там, де їм належить, тобто у минулому. Але, якщо ніхто не підтримував зв'язок ані з Рейо, старим другом Ламберта, ані з Хеленою, то звідки Ламберт дізнався про нещасний випадок? Норма не пам'ятала, що саме було написано в некролозі, та чи було там щось про похорон. Цим займалася Маргіт. Газетна новина про цей випадок не згадувала маминого імені: «Жінка померла, впавши під потяг на станції «Сьорнеінен». Поліція не знайшла доказів пограбування».

Норма клацнула, видавлюючи смужку з нових таблеток, та кинула картку в сумку. Запит номера вказав, що той був скритий або передплатений, та й адресу знайти неможливо. Мама б знала, що робити. У неї завжди були відповіді на всі проблеми, незалежно від того, знала вона чоловіка чи ні. Не дивлячись на те, що удавана веселість літнього радіо не пасувала до сьогоднішнього дня, Норма попросила водія таксі зробити звук голосніше. Їй було вже за тридцять і вона звикла, що мама вирішувала все ще до того, як проблеми занадто закручувалися.

Мати не залишила б її турбуватися про сумнівних виконавчих директорів, які

переймаються власним волоссям, слідуючи законам електричного струму.

Маріон глянула на Альвара, який непомітно в знак заперечення похитав головою. Дівчини не було на панахиді. Ламберта також. У думках Маріон злилася, бо вона хотіла поговорити з Нормою першою.

— Ще кави?

Жінці, яка задала це питання, було десь близько п'ятдесяти років і вона складала враження людини, яка весь час була десь в іншому місці. Стримана посмішка з'явилася на її обличчі і залишилася на ньому навіть тоді, коли вона помилково пішла в чоловічий туалет та наткнулася на двері.

— Гарна церемонія. Саме таку Аніта хотіла б.

Знайомий тон Альвара розвіяв необхідність себе представляти. Він поведився так, наче вони були старими друзями покійної та довірився тому, що жінка не посміла б розпитувати більше, потайком звинувачуючи свою хитку пам'ять.

— Ми не знали, як вчинити, — мовила пані.

— В офісі ритуальних послуг сказали, що в подібних випадках зазвичай роблять кремацію. Ми вирішили зробити похорон таким через мамин стан. Вона б дуже засмутилася, якби ми не зробили все традиційно.

Сестра. Отже, це була сестра Аніти — Маргіт. Жінка стояла у могили біля матері Аніти. Зовнішній вигляд Еллі Наакка був тендітним та відстороненим, дійсно настільки безладним, як розповідала Аніта.

Стара жінка, похитнувшись, здригнулася і піддалася пориву ридання, коли на гроб почали кидати землю і обтрушувати руки, наче давали втіху якомусь далекому знайомому. Вона не впізнала Маргіт і не могла усвідомити, що була на похоронах власної дочки. Це заспокоїло Маріон, але вона все ж таки сподівалася, що жінка зрозуміє, що відбувається, бо вона хотіла бачити сльози.

Альвар опустив руку на плече Маргіт та забрав у неї глечик з кавою.

— Я можу допомогти з обслуговуванням. Кінець поховальної церемонії був досить красивим.

— Ми так і не розповіли матері, що трапилося. Якщо будете з нею говорити, не здумайте згадувати про розлив мозкової крові, — сказала Маргіт. Ви, напевно, з пошти. Товариш Аніти по роботі?

Маріон вручила чашку кави своєму братові, щоб дати трохи часу подумати, але Альвар вже встигнув погодитися. Аніта, очевидно, не розповіла про своє звільнення і про нову роботу в перукарні «Туккатайка». Це не було чимось екстраординарним, бо люди постійно втрачають

роботу, тому вона, напевно, не хотіла пояснювати й описувати нове робоче місце цій групі людей. Під час приймання їжі у промовах згадувалися сходи будинку Наакка та інша нікчемність — не більше за сміття. У словах було дуже мало спільного із справжнім життям Аніти. Маріон помітила, що пригнічений гнів знову піднімається у її грудях. Людей, які не знали покійну, не повинно було бути на проводі її у вічне життя. Це її розлютило б. Вона хотіла б, щоб гості пили вино, танцювали, щоб звучала «Абба» і щоб була Хелена, а не Ламберт. Коли священник читав промову, Ламберт шепотів Маріон, що вони з братом марно турбувалися і все йшло чудово. Ніхто не згадав про те, що трапилося з Хеленою і ніхто не пам'ятав Ламберта, навіть Маріон або Альвара. Час зробив своє діло.

— Ми не могли розпізнати, що Аніта носила в собі щось подібне, — продовжувала Маргіт.

— Депресія може бути підступною, — визнав Альвар.

— Ви теж нічого не помічали?

— Ну, може останнім часом Аніта була трошки більш відлюдкуватою, — сказав чоловік і подивився на Маріон, щоб отримати підтвердження. Вона нічого не говорила. Вона була не в змозі. Вона намагалася намацати в кишені носовички, але вони скінчилися. Альвар дав їй серветку. Маріон приклала її до очей.

— Аніта ніколи не була соціальною людиною, — сказала її сестра. — Мені самій потрібно було дзвонити їй частіше і питати про справи.

— Як тримається Норма? — спитав співрозмовник.

— Їй, напевно, зараз найскладніше.

— Норма хоче займатися всіма справами сама.

— Якщо ми можемо якимось допомогти...

— Дякую, буду мати на увазі. Було б непогано поговорити з колегами Аніти, але я не можу нікого впізнати, — сказала Маргіт і розповіла, як дзвонила на поштове відділення серед усієї метушні та просила передати інформацію про похорон, але жінка, яка відповіла на дзвінок, не знала, про кого йшла мова.

— На пошті великий плин кадрів, — визнав Альвар.

Розмова почала рухатися в неприємному напрямку, брат міг довести цю вигадану історію до кінця. Маріон обережно відійшла подалі та він непомітно кивнув їй, продовжуючи подавати каву. Здавалося, що Маргіт зовсім забула, що колеги Аніти підходили у потоці гостей за першою та другою чашками кави. Глечик кави був спритним ходом Альвара, оскільки він вдало міг лавірувати серед усіх запрошених.

Родичі чоловічої статі стояли так само, як і під час поховання: не звикнувши до своїх костюмів та скуто, схрестивши руки за спиною.

Ламберт робив те ж саме. Чоловіча звичка показувати свою побожність. Вона йому не личила більш за всіх на похоронах Аніти, бо виглядала несправжньою. Проходячи крізь натовп гостей, Маріон уловлювала слова, які відбивали приголомшеність та збентеження, а також здивованість тим, що ніхто не міг нічого передбачити — наче хтось із них міг робити подібне до того. Як рідко всі бачили Аніту після її переїзду до Гельсінкі! Маріон розуміла, навіщо всі ці люди прийшли сюди: хтось, скоріш за все, для того, щоб полегшити погане самопочуття, через власну жалюгідність, інші — попліткувати з односельчанами про трагедію, яка спіткала родину Наакка. Реакція людей на насильницьку смерть завжди була однаковою, особливо, коли причина не до кінця відома. Маріон спочатку ще намагалася спіймати Норму, але потім цього блюзнірства було вже досить і вона пішла.

Норма вийшла з машини, відірвала з-за вух та з ліктів скополамінові пластирі і запалила цигарку. Скоро вона перевдягне похоронний одяг і викине його в сміття, відрізавши все те горе, яке приніс цей день; відкриє пляшечку червоного вина, яке зберігалось в кухонній шафі для полегшення

очікування завтрашнього дня. Треба тепер тільки ступити за ворота. Останніми тижнями це було найскладнішим кроком.

Дванадцять років тому все було інакше. Ці самі ворота радісно вітали їх з мамою вдома і наче самі відчинялися, а переїзд у місто здавався найкращою ідеєю в світі. Вирішальний крок було зроблено, коли Норма отримала свою випускную шапочку і будинок Наакка зі своїми гнітючими відносинами з оточуючими залишився позаду. Ідеальні квартири були знайдені в одному будинку, і вони думали, що їм дуже пощастило. Вони відсвяткували це їздою туди-сюди на метро.

Дванадцять років по тому цей самий представник урбаністичного життя переїхав маму через день після її повернення з Тайланду. Норма не могла не думати, чи була вона в змозі якось це попередити. Чи могла вона прочитати знаки у ході думок мами, якби подзвонила їй у той вечір? Якби вона піднялася на кілька сходинок вгору до неї в гості?

Вона не пішла у кафе, а провела ніч з випадковим супутником. Саме в той час мама відправила їй своє останнє повідомлення: «Завтра вечеряємо? Отримаєш сувеніри з Тайланду». Норма прочитала його лише наступного ранку. Якщо мати і дзвонила б, дочка б не відповіла. Норма намагалася хоча б на мить забути атмосферу

робочого місця, бо так цього потребувала. Весь тиждень був наповнений спостереженням за нею начальника та виразами обличчя менеджменту, який прослизав повз неї на сходи за черговою дозою нікотину, а також особою двірника, який повертався з виконання своїх справ та чомусь почав уникати місце для куріння. Це прийняли за пророкування поганого ходу переговорів. Думка про те, як їй прийшлося б переживати ці напружені події разом з мамою відразу по поверненню додому, душила. Вона зосередилася на келиху, незначному чоловікові, на порожній миті в своїй голові. Вона мала побачити маму наступного ранку.

Коли Норму покликали посеред робочого дня, вона подумала, що це стосується переговорів про співробітництво і жваво увійшла в кімнату, готова показати себе з найкращої сторони, але її зустріла двійка поліцайок. Від завитих локонів цих жіночок пахло березовим шампунем та здоровим способом життя, великими дозами вітаміну; волосся Норми було скручене і в той же час у неї спалахнула думка, що вона пережила б ці переговори, залишившись неушкодженою. Пізніше їй стало незручно. В той момент їй слід було думати про щось інше, а не про те, що людину, яка тільки що пережила трагічну втрату матері, не можуть звільнити.

Новина швидко розлетілася по всьому офісу і її сумочку заповнили картки з номерами центрів допомоги у кризових ситуаціях. Найближчий колега прошепотів, що про це написали в газеті. Зазначалося, що водіями в метро вибирали людей, які могли пережити стрес, викликаний падінням на рейки людей, бо в даній професії рано чи пізно таке трапляється.

Розмови про водія нагадали Нормі, що це була остання людина, яка бачила маму живою, в останню її секунду, останній крок, останній подих. Очевидно, все відбулося дуже швидко і чоловік не зміг цьому запобігти. Але все одно цією людиною повинна була бути Норма, а не водій, не незнайомці на пероні.

Коли погляд старої жінки, блукавши, зупинився на Маріон, вона усвідомила, що зробила помилку. Все відбулося дуже швидко: стара встала несподівано спритно і спробувала плюнути в її напрямку. Священник, який сидів поряд, здригнувся, голови повернулися в сторону Еллі Наакка. Після моменту тиші всі почали прикривати неприємний інцидент брязкотом чашок з кавою та нагрібанням у тарілки їжі.

— Вона скоріш за все прийняла тебе за Хелену, — сказав Альвар.

Брат виник біля неї непомітно і почав відводити завмерлу Маріон в сторону дверей. У неї

пересохло в роті, а руки тряслися. Саме тому вона не хотіла бачити нікого, хто пам'ятав Хелену.

— Я не так вже і схожа не неї, — прошепотіла вона братові.

— Звичайно ні, і ніхто тут не пов'язує тебе з нею.

Альвар мимохідь обтрусив її волосся.

— Забудь про цей випадок. Мати Аніти божевільна.

Погляд Еллі Наакка був гострий, засуджуючий. Вона вже усвідомила, що була на похоронах власної дочки і винуватила в усьому Хелену, немовби хотіла сказати, що без компанії цієї недоумкуватої жінки з Анітою цього не трапилося б. Але Маріон розуміла, що то лише здогадки. Вона науявляла вже занадто багато, бо Еллі Наакка не зрозуміла, що трапилося. Маріон наблизилася до старої лише для того, аби бути в змозі сказати Ламбертові, що вона хоча б спробувала. Вона була впевнена, що не витягнула б нічого з Еллі Наакка і що та вже не впізнала б її.

— Спробуй зараз заспокоїтися. Пам'ятай, навіщо ми сюди прийшли. Тут є хоча б хтось, хто бачив Аніту в компанії? — спитав Альвар.

Маріон прочистила голову. Вони винюхували на похоронах Аніти і це було хворим вчинком. Маріон глянула на братові зіниці. Нормальні. Щойно напружені зморшки завжди говорили про

те, що він впізнав когось, з ким в дитинстві бився, або когось, хто співав про «схиблену» Хелену. Тому він був у змозі залишатися тут тверезим та розмовляти з тими людьми чемно. Коли таксі приїде і Маріон поїде звідси, Альвар залишиться за дверима ресторану, стоячи в колі курців, крутитиме знайдену в кармані флягу, витончено знайде зв'язок із якимось родичем і вдало роз'яснить все, що його цікавить. Ламберт буде задоволений і дасть синові додаткові бонуси. Маріон вони не дістануться, якщо тільки не рахувати власної перукарні.

Альвар помітив пальці сестри, які розкремсали серветку, і забрав у неї паперові залишки. Підлога виглядала, наче там покрутилася курка під час ліньки.

— Тобі щось потрібно?

— Ні, я в порядку.

— Зроби промову для Аніти пізніше, можливо, вже вдома. Скажу Ламбертові, що ти виконала це найкращим чином.

Вікно було відкрите: пилюка з вулиці вкрила підвіконня і вона долетіла аж до одягу, який валявся на дивані. Блузи Маргіт заховали мамине плаття. Посад у кухонній мийці був слідами перебування там Маргіт, не мами. Із програвача виглядав диск Суві Терасніска, який теж належав цій жінці. Запах «Шалімару» змінився тітчиним післязапахом. Квартира вже не була маминим

домом, і Норма почала гадати, чи не зробила вона помилку, давши тітці закоренитися тут і повністю займатися похороном. Вона прийняла пропозицію допомогти, бо сама не була в змозі зайти до квартири після першої спроби. Вона не могла витримати вигляду цього місця, який поставав з порогу: помешкання виглядало так, наче мама просто кудись вискочила і скоро повернеться. Тому Норма попросила тітку знайти неньчину улюблену сукню, дозволила їй відкріпити від краю дзеркала білет на концерт «Абби» та взяти духи «Шалімар» з тумбочки — зібрати речі, які мама хотіла б в труну. Вона дозволила тітці робити все, що мало бути її власним завданням, бо та нічого про маму не знала. Тільки Норма знала, навіщо їй з собою «Шалімар». Тільки вона знала, як мама прокинулася в лікарні після пологів від запаху бергамоту та лимону і раптово зрозуміла, що все складеться добре, що вони впораються навіть тоді, коли робитимуть це удвох, і їм не потрібен ані Рейо, ані хто-небудь інший.

Пізніше мама впізнала той самий запах у сільській аптеці і, не звернувши увагу на ціну, купила парфуми. Це був запах найбільшого повороту в її житті. Норма закурила цигарку. Вона сама дозволила тітці заплутати місце злочину. Помітивши, що думає про мамину оселю як про місце злочину, вона здригнулася і так само

інстинктивно відмахнула волосся, наче хотіла змахнути цю думку. Вона силоміць намагалася знайти раціональне обґрунтування неньчиному вчинкові і хотіла бачити сумніви, де їх не було. Скоріш за все природним поясненням була спроба Макса Ламберта наблизитися до неї.

Норма відкрила кришку маминого ноутбуку і відразу її закрила. В комп'ютері нічого з її молодості бути не могло, і пошук був би просто копанням у минулому. Вона зберігала фотоальбоми часів юності у шафі, а зараз полиця була порожньою. Нарешті, альбом знайшовся на нічному столику, причому на раніше заповнених сторінках виділялися порожнини. Маргіт і сюди приспіла першою. За тітчиним свідченням, мама не залишила листа, і Норма повірила, хоча тепер вона не розуміла, навіщо. Мама не розповіла Маргіт про своє звільнення та нову роботу. Маргіт не знала власну сестру так, як Норма. Вона не змогла б шукати у правильному місці, і Нормі почало здаватися, що тітка супроводжувала апатичну племінницю заради знищення доказів, які стосувалися Ламберта. Норма була близькою до того, щоб подзвонити їй та випитати про зниклі фотографії. Схопилася за трубку, але передумала, і поклала її знову до сумки. У тітки було право забрати деякі світлини, і гнів був безпідставним. На Маргіт був великий тягар, пов'язаний із

проведенням похорону та організацією оренди квартири ще на червень та липень, аби не поспішати із її звільненням, та у жінки було, де ночувати у разі Норминого бажання, щоб та підмінила її на довше.

Норма поклала комп'ютер у сумку разом із знайденими на столі кодами доступу до банківських рахунків, запалила нову цигарку і почала переглядати альбом. Тітка забрала світлини, на яких біля мами були бабуся і сама вона, та залишила сумісні фото Хелени й мами молодими та Хелени з її дітьми на руках. Маріон підлітком була дуже схожа на свою матір у молодості. Божевілля настигло мамину подругу пізніше. На фото у Хелени був прямий погляд та мила посмішка. Норма перегорнула сторінку, де виступила остання прогалина. Вона вже піднялася, коли в очі кинулася фотографія, де дві пари проводили радісний літній день: тітка та Рейо Росс дивилися в камеру, обпершись один на одного. Біля них стояла молодша версія чоловіка, котрого вона сьогодні зустріла, який оповив Хелену своїми руками. Під цим фото було моментальне фото, зроблене на «Полароїд». Там вже старіша версія того самого чоловіка посміхалася разом з Маріон і тримала на руках немовля. На зворотній стороні звивистим почерком був написаний текст. Його написав

Альвар. Він сам зробив фотографію і просив маму невдовзі приїхати.

Телефон Маріон дзенькнув новим повідомленням, але це був клієнт, а не дівчина, як вона сподівалася. У повідомлень в телефоні Маріон, видалених привітань і електронної пошти однакова доля: дівчина утримувала мовчанку.

— Через дві години у мене зустріч, — нагадала Алла.

Маріон ухопила знімач плівки і відірвала руку від свого телефону. Алла не спитала про похорон, лише грала у байдужість, грала до того моменту, поки не переступила через поріг перукарні, начебто знала, що Маріон нічого не вияснила. У неї була така звичка — сипати сіль на рану, направляти в правильне місце.

— Не випробовувала ще це волосся у настільки теплу погоду. Думаєш, це має значення?

— Зачіска витримає що завгодно: і хлоровану воду, і занурення, В'єтнам... — відповіла Маріон. — Жоден із подорожуючих у тропіки клієнтів ще не скаржився. Деякі прихильники водних розваг перестали користуватися навіть шапочками для плавання.

До подорожі в Ханой ще був час і волосся Алли було в гарному стані. Але вона жадала продовження роботи над ним саме зараз, в день

поховання Аніти. Було очевидно, що вона хотіла, аби розмова закінчилася темою якості волосся та трендів зачісок.

Алла вже точно встигла поговорити про похорон зі своїм коханим чоловіком. Але якби Ламберт винюхав б що-небудь у Норми, Алла не була б такою спокійною. Або Ламберт відправив жінку спостерігати за поведінкою Маріон, щоб упевнитися, що та залишається в колії і може працювати.

— Покажи журнал замовлень, — сказала Алла.

Маріон простягнула їй книгу. Алла на схвалення посміхнулася. Українське волосся усіх зачарувало і змусило також всіх Аллиних подруг стати клієнтками «Туккатайка». Маріон не наважилася змінити їхні бронювання, що зробило розподіл часу ще важчим. Розклад весільних зачісок вона не хотіла міняти, бо від її перукарні залежав успіх свята, а таке змінювати не можна. Іншим клієнтам вона знайшла новий час, комусь навіть на місяці вперед. Це створювало напруженість. Сьогодні останній клієнт буде о дев'ятій вечора, а перший — вже о шостій ранку. Вона не впорається у весільний сезон без допомоги.

Алла продовжувала вивчати книгу, наче читала Біблію. Для Ламберта торгівельний оборот перукарні був дрімучим лісом, а відстеження

доходів викликало чистісіньку паморозь. Вони не були постачальниками щастя для покупців, як Маріон, хоча вона ніколи не знайде у свою перукарню достойну заміну Аніти, навіть якщо приведе професіонала. Ніхто не міг заспокоювати знервованих через власне волосся жінок настільки добре, як покійна співробітниця. Вона була вродженою перукаркою і відчувала те, про що інші не хотіли навіть говорити. Хоча Маріон дуже боялася, що у перший же робочий день Аніти на поверхню спливе Хелена та минуле, або пролунає розповідь про те, як через тридцять років доля знову звела їх разом, але цього не сталося. Коли Аніта ступила через поріг «Туккатайка» в перший раз, вона не викрикнула, як сильно Маріон нагадує власну матір, і не почала її докоряти, що та ніколи не провідує Хелену.

До грудей Маріон на секунду закрався сум. Тільки Аніта розуміла її. Алла клацала імена книги замовлень нігтем, поклавши її на коліна.

— Скільки у нас ще українців у запасі?

— На тиждень. На два, якщо їх з росіянами перемішати.

Алла зітхнула і поглянула на свій телефон, котрий знову беззвучно блимав. Вона зробила так, щоб Маріон точно побачила, хто намагався до неї додзвонитися. Це знову був японець. Алла опустила трубку на коліна і чимось прикрила. Можливо, вона

хотіла підкреслити те, що з найважливішими клієнтами не буде говорити у її присутності. Або таким чином намагалася показати свою владу: вона відповість тоді, коли їй зручно. Навіть японцю.

— А що ти думала запропонувати клієнтам після цього? Ми говорили з Максом про це. У тебе є тиждень. За цей час тобі потрібно розібрати безлад, який виник з твоєї провини.

У Маріон з'явилася думка схопити ножиці і штрикнути ними Аллу у голову. Бажання було настільки сильним, що їй прийшлося схопити візок з інструментами і тримати його дуже міцно. Алла говорила про справи клану, а також про те, як зміниться доля Маріон.

— Макс був набагато діяльнішим за тебе на похоронах. Я навіть не буду питати, як ти збираєшся це виправити, але годинник тікає: «тік-так».

Алла легенько стукнула свій ролекс — жест, який вона перейняла від свого чоловіка. В очах Маріон запекло. Пилок. Або тому, що смерть Аніти поховала всі її мрії. За день до повернення до Фінляндії вони сиділи в бунгало-барі та замовляли коктейлі під назвою Світ Дрімз ¹. Ними вони пили

¹ З англ. «солодкі мрії».

за майбутнє. Все було ясно. Маріон вирішила тоді, що якось провідає Хелену разом з Анітою.

Маріон дивилася через вікно на вулицю. Очікуваний день не настане. Автостоянка була порожня. Саме там вона востаннє бачила подругу. Та сиділа в авто: випрямлена спина, погляд вперед, підняте підборіддя. Коли Маріон нарешті наважилася вийти на вулицю, Аніта вже поїхала.

За десять хвилин до восьмої мама поспішала на метро, хоча їхала в перукарню, яка знаходилася не так і далеко. На перший погляд здавалося, що вона мало не біжить, але зранку багато людей поспішає, тому це ніколи не визивало здивування. Норма вдихала аромат смаженої кави, який був точнісінько такий, як і останнього маминого ранку, і поспіхом направилася до станції «Ваасанауккіо», як і та. Вона швидко оминула компанію людей, яка на порозі магазину очікувала на початок продажу алкоголю, та намагалася розгледіти хоч щось, що могло б вплинути на мамине рішення, що могло б все прояснити. Вона вибрала практичне взуття, капрі та бавовняну сорочку з коміром — звичайний робочий одяг; у щось таке мама і вдягнулася того ранку. Норма прошмигнула з ескалатору на перон, як зробила і мама, вибачилася, проштовхуючись через селюків, які не розуміли, що стояти потрібно праворуч, а не посередині сходинок. З мамою вони робили так само тільки-но перебравшись до

Гельсінкі. На пероні вона присіла на лавку, на яку мати не сідала. Потяг примчав тим самим шляхом. Мама жбурнула взуття та сумочку під лавку, а потім її вже не стало.

Норма поставила свою сумку точнісінько на те саме місце, та опустила свої черевики на сіру кам'яну плиту. Мамине взуття та сумочку їй доставили без записки. Вона відкрила сумку і витрясла її, сподіваючись, що вислизне хоч щось, але нічого там не було, лише старі квитанції, пошарпані пластирі, тобто сміття, яке можна знайти у кожній дамській сумочці.

Запахи перукарні, волосяна пилюка. Не валіза. Робоча сумка. Волосяний кольоровий сад. Декілька застряглих у застібці волосин індійської довжини і один світлий, скоріш за все клієнтки. Телефон мама забула вдома. Коли тітка його принесла, Норма була впевнена, що десь в його надрах приховувалося повідомлення, яке було для неї. Розчарування довело її до того, що вона кинула його об стінку. Останні дзвінки були з тижня перед Тайландом, повідомлення стосувалися бронювання часу, його зміни та булочок для церемонії закриття. Всі повідомлення та дзвінки мали відношення до «Туккатайка». Мама була модератором фейсбук-сторінки перукарні і її останнім оновленням за кілька годин до поїздки було наступне: «Повернувшись з відпустки, Аніта знову

буде готова створювати своїми чарами найнезабутніші зачіски! Акція: ламінування волос власної довжини!».

Ще один потяг промчав повз Норми, і струм повітря пройшов по її щиколоткам. Охорона метро приходила та йшла геть, кийки, бронежилети та берци, відкрито, закрито, всередину, назовні, попередження про зачинення дверей, вагони мандаринового кольору, знайома з телевізору посмішка повара, березові лавки на пероні, товсті оксамитові спідниці фінських циган, пиво в руках, зруйновані від «метадону» зуби, люди, що їдуть у відпустку чи з неї повертаються, валізи на коліщатках, бездомні кишенькові злодії та побляклі поліетиленові пакетики, ефектні портфелі, які поспішають на роботу, жваві кроки, хрумкі від миючих засобів спідниці, тільки-но розпаковані несповзаючі капронові колготки без пальців для ніг, свіжі набійки, примноження індійського та російського волосся, а між ним малайзійського, клей, таблетки «мелатоніну», гормонотерапія, філе та більш дорогі бальзами для волосся. Остання станція мами.

Пролетіла половина дня. Уповільнюючи кроки, мати вже не бачила пересічних людей на платформі, їх прихорошеного ества, не відчувала запах дешевої туалетної води, тих, хто не користувався дезодорантом, необрізаного волосся,